

universale continere et repræsentare menti potest; ita ut prima dici possit singularis, tum *subjective*, tum *objective*; altera vero singularis quidem est et individua *subjective*, quia est singulare accidens in singulari subjecto existens, at simul universalis *objective*. 2.^a Species sensibilis non nisi ad materialia et corporea objecta refertur; intelligibilis vero, non solum corporea, sed spiritualia et immateriales rationes complectitur.

ARTICULUS TERTIUS

De sensibus internis.

Præter enumeratos sensus externos, internos quatuor enumerat D. Thomas, de quibus singulatim et breviter agemus. Dicuntur interni, tum quia per eos quasdam corporum qualitates externis impervias ac veluti minus materiales percipimus; tum etiam quia ipsorum organa intra cerebrum continentur. Nuncupantur vero *sensus communis*, *imaginatio* vel *phantasia*, *æstimativa*, *memoria*.

§ I

De sensu communi.

Sensus communis nomine hic intelligitur: *facultas illa, qua externorum sensuum sensationes atque simul earum differentias sentiendo percipimus.*

Explicatur definitio: dicitur *facultas*, *qua percipimus sensationes sensuum externorum*, quia sensus communis, de quo hic est sermo, confundendus non est cum facultate illa, qua omnes animi nostri affectiones et actiones, sive sensibiles, sive intellectuales, sive morales, percipimus, quæque, ut plurimum, *sensus intimus* a modernis nuncupatur; at enim sensus communis externas tantum sensationes complectitur.

Dicitur *sentiendo percipimus*, quia non agitur hic de per-

ceptione seu cognitione intellectuali et reflexa, qua sensationum naturam et sensibilibus differentias investigamus et noscimus, sed de cognitione seu perceptione, qua sensationes diversimode in nobis fieri, quasi sensibiliter experimur.

Quocirca animadvertere oportet, externorum sensuum sensationes duplici via a nobis cognosci posse: 1.º quatenus per reflexam conscientiam et rationis discursum naturam ipsam sensationis, ejusdem conditiones et attributa, objectum et differentias investigamus et disquirimus; quæ profecto investigatio et cognitio, non ad sensum communem spectat, sed ad solum intellectum, cujus est, *quid* res sit, dignoscere, ejusque attributa et prædicata per judicium, non quidem instinctivum et naturale, sed rationale et ad ratiocinii leges exactum, inquirere. At vero 2.º sensationes istæ a nobis cognosci possunt quoad earum existentiam et distinctionem unius ab altera; quod tunc sane fit, dum sensibiliter experimur, adesse nobis plures ac diversas sensationes, quæ ad diversa objecta et sensus referantur. Sic, ex. gr., dum statuatam *video*, cantilenam *audio*, dulcedinem sacchari *degusto*, percipio et veluti sentio, has tres sensationes, quas simul experior, inter se differre; quæ sane perceptio toto cælo distat ab ea, qua singularum hujusmodi sensationum naturam et proprietates vestigamus et apprehendimus.

THESIS I.^a

Existit sensus communis, isque a quinque externis revera distinguitur.

Prob. Ex nunc dictis, sensus communis est facultas, qua externas sensationes simul percipimus, et tamquam distinctas in nobis experimur; atqui ex intima experientia habemus, hanc perceptionem revera in nobis existere; ergo...

Quod vero facultas ista alia omnino sit a sensibus externis, vel ex eo abunde constat, quod ex his nullus plures simul vel distinctas specie sensationes exercere nec experiri valet; cum e converso communis ille sensus ipsos ex-

ternos sentiat, ut habet D. Augustinus, dum statuit: «sensum illum interiorem, non ea tantum sentire, quæ acceperit a quinque sensibus corporis, sed etiam ipsos ab eo sentiri». Quod si dicas, sensum interiorem apud Augustinum esse conscientiam seu perceptionem intellectualem, falleris abs dubio, quoniam sensum hunc tribuit ille bestiis, quibus non est intellectus.

THESIS 2.^a

Communis iste sensus non est facultas intellectiva, sed sensitiva.

Prob. Natura cujuslibet facultatis cognoscitivæ ex natura actionis et objecti dignoscitur et dijudicatur; quamdoquidem actio et objectum facultatis hujus naturæ respondent necessario; sed actio et objectum sensus communis sunt quid sensibile, nimirum, externorum sensuum sensationes earumque discrimina ex instinctu seu naturali judicio dijudicare, prout facta quædam sensibilia sunt; ergo...

Merito igitur cum D. Thoma concludere licet, quod, «præter quinque sensus externos, qui cognoscunt propria sensibilia, datur etiam alius sensus internus, qui dicitur sensus communis, qui discernit sensibilia quorumque sensuum ad invicem, et ad quem referuntur, sicut ad communem terminum, omnes apprehensiones sensuum»¹. Hanc postremam conclusionem S. Augustinus prædocuit aperte: «Sensus interior, ait ille, inest et bestiis, quibus intellectus non inest».

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Objic. 1.º Nequit anima sensationes cognoscere, nisi in seipsam convertatur, sive supra illas reflectatur; sed reflexio, non ad sensum, sed ad intellectum pertinet; ergo...

Resp. dist. maj. *Si agatur de cognitione quidditativa sen-*

¹ 1.^a p., q. 78, art. 4.º

sationum, sive de cognitione naturæ et proprietatum, conc.; si de sola existentia et distinctione, quatenus sensibili subsunt experientiæ, neg. Itaque, reflexam cognitionem ad solum intellectum spectare, ultro concedimus; at perceptio, quam sensui communi tribuimus, non est reflexa, sed directa, quæ minime sensibili facultati repugnat: enimvero sensus communis non se vel suam actionem percipit, sicut percipit intellectus, dum vim reflexivam exerit, sed actiones solum et objecta sensuum externorum.

Objic. 2.º Sensationum et sensibilibus differentias percipere involvit comparisonem; sed comparare non est actus sensus, sed intellectus; ergo...

Resp. dist. maj. *Involvit comparisonem per modum compositionis et divisionis, neg.; per modum iudicii instinctivi et naturalis, conc.* Duplex comparatio distingui potest: una proprie dicta, quæ fit per collationem inter duo vel plura extrema, ut ipsorum convenientia vel repugnantia dignoscatur, quæque fit et exprimitur per compositionem et divisionem, sive per affirmationem et negationem; et hæc congruit tantum intellectui, qui solus per iudicii aciem rerum diversitatem, affirmando et negando, dijudicat et discernit. Extat vero altera improprie dicta comparatio, quatenus facultas plura simul in uno conjuncta percipit absque vero et reflexo iudicio; et hæc est, quæ communi sensui congruit, quatenus diversa et contraria sensibilia in communi centro conjuncta advertit, sentit et deprehendit.

SCHOLIUM

Cum facultas quælibet sensitiva per determinatum organum exercentur, cumque simul constet apud physiologos et anatomiam peritos, externorum sensuum nervulos ad cerebrum pertinere; merito D. Thomas communis sensus organum in ea cerebri parte collocavit, in qua nervuli prædicti conjunguntur omnes. Atque ex hoc duo facile colligere possumus: 1.º sensum communem esse veluti centrum externo-

rum sensuum, horumque affectiones et sensationes in eo jungi atque ab ipso pendere; ex quo haurire licet rationem *a priori*, quare communis iste sensus sensuum externorum sensationes et objecta simul sentire et percipere potis sit; 2.º somnii et vigiliæ phænomena præcipua ex hac ipsa doctrina intelligi et explicari posse. Quod ut plenius capiatur, de his animæ statibus quidquam breviter delibare placet.

§ II

De vigilia et somno.

Vigilare dicimur, dum sensuum liberum experimur exercitium, ita ut impressiones objectorum in externis organis ipsaque objecta percipiamus: at vero, dum sensus, præsertim externi, ita ligati inveniuntur, ut corporum impressiones, nisi vehementiores sint, percipere non possimus, *dormire* dicimur. Ex quo, quid inter statum vigiliæ et somni intersit, facile deprehenditur; atque, generatim loquendo, *vigilia solutio sensuum*, somnus vero *ligamen sensuum*, cum D. Thoma dici queunt.

Jam, quonia in externorum sensuum organa cum organo sensus communis nexum habent, ut diximus, somnus tunc maxime accidit, cum sensus communis ligatur; hoc enim ligato et impedito, externa quoque ligari et impedi, necesse est.

Ex quo consequitur, quod ligatio seu remissio communis sensorii haberi potest tamquam causa immediata somni.

Causæ remotæ ejusdem phænomeni non facile assignantur, saltem omnes: admitti tamen possunt inter alias, 1.º dissipatio, seu diminutio et debilitatio spirituum animalium, sive fluidi per nervos sensorios discurrentis; 2.º ascensus vaporum organa sensuum, nervos et cerebrum occupantium et veluti obruentium.

Quod si evaporatio ista nimia sit et abundans, non tantum sensus communis, sed imaginationis quoque organum

obruit et ligat: ex quo ratio reddi potest illius profundissimi somni, in quo non tantum externi sensus et communis omnino ligantur aut impediuntur, sed imaginatio ipsa, dum somniis caret, nec ulla phantasmata inter dormiendum percipit. Quocirca tacere non possum, D. Thomam merito ex hoc principio somni præcipua phænomena explicare, cujus ecce notanda verba: «Secundum dispositionem hujusmodi evaporationum, contingit, esse ligamentum sensus majus vel minus. Quando enim multus fuerit motus vaporum, ligatur non solum sensus, sed etiam imaginatio, ita ut nulla appareant phantasmata; sicut præcipue accidit, cum aliquis incipit dormire post multum cibum et potum. Si vero motus vaporum aliquantulum fuerit remissior, apparent phantasmata, sed distorta et inordinata, sicut in febricitantibus. Si vero adhuc magis motus sedetur, apparent phantasmata ordinata, sicut maxime contingere solet in fine dormitionis et in hominibus sobriis et habentibus fortem imaginationem. Si autem motus vaporum fuerit modicus, non solum imaginatio remanet libera, sed etiam sensus communis ex parte solvitur; ita quod homo judicat interdum in dormiendo, ea, quæ videt, somnia esse, quasi dijudicans inter res et rerum similitudines: sed tamen ex aliqua parte remanet sensus communis ligatus; et ideo, licet aliquas similitudines discernat a rebus, tamen semper in aliquibus decipitur. Sic igitur per modum, quo sensus solvitur et imaginatio in dormiendo, liberatur judicium intellectus, non tamen ex toto. Unde illi, qui syllogizant, cum excitantur, semper recognoscunt, se in aliquo defecisse». Per hæc D. Thomæ verba, si bene perpendantur, poterit prudens magister somni et somniorum præcipua phænomena tyronibus explicare.

§ III

De imaginatione.

Prænotanda:

1.º Diximus antea, externos sensus objectum non percipere, nisi illud præsens aliqua ratione reddatur. Sed, experientia teste, scimus, nobis adesse facultatem et vim iterum repræsentandi et percipiendi ea sensibilia, quæ in antecessum experti sumus. Hæc animæ vis *imago* nuncupatur, quandoque autem *phantasia*: *imago* quidem, quatenus sensibilibus objectorum imagines retinet in ipsis et per ipsas objectum animæ exhibet ac iterum percipit; *phantasia* vero, quatenus absentia, immo jam non existentia, iterum animo apparere facit. Reid cum quibusdam aliis Scholæ scoticæ sectoribus facultatem istam *conceptionem* appellavit, idque absque ratione; nam vox ista *conceptio* simplici intellectus apprehensioni congruit, quæ cum imaginandi actu confundi non debet.

2.º Imaginationis vis duplici ratione sese exerit, scilicet, per reproductionem sive simplicem rei perceptæ repræsentationem, et per quamdam synthesim seu rerum compositionem, quatenus, diversa rerum phantasmata seu imagines jungendo vel separando, objectum quoddam confingit, ex. gr., equum alatum, ædificium aureum, hominem brachiis carentem, etc.

3.º In hac duplici imaginationis vi, *reproductiva*, scilicet, et *productiva*, simul cum ejusdem præstantia inter vires sensitivas ac veluti affinitate ad rationem, sita est ratio sufficiens potissimi illius influxus, quem super pulchras artes exercet, quarum imago merito habetur tamquam præcipuum medium et veluti instrumentum. Et quidem, pulchræ hujusmodi artes ex tribus potissimum pendent, nimirum, ex elemento rationali seu *ideali*, *imitatione* naturæ, *inventione* et *congrua combinatione partium*. Porro elementum rationale, quamvis directe ad solam intelligentiam spectet, at indirecte

ad imaginationem refertur; quo enim ista perfectior et vividior exstiterit, eo facilius et plenius poterit artifex rationalem tipum seu elementum ideale ad materiam transferre atque sensibilibus exprimere. Similiter secundum elementum seu *imitatio* ad vim repræsentandi et reproducendi imaginationis refertur, sicut inventio seu combinatio ad ejusdem alteram vim diversa phantasmata jungendi et sîngendi.

Quod attinet hujus facultatis essentiam et naturam, non parum aberrarunt recentis ætatis philosophi, ex quo in re hac, sicut in aliis quamplurimis, a pronuntiatis philosophiæ christianæ dicessero amore novitatis; namque vix unum aut alterum invenies, qui imaginationem cum intellectu non confundat, vel saltem inter intellectuales facultates non annumeret. Qui error periculo plenus ut profligetur, sit

THESIS I.^a

Imago est facultas ab intellectu omnino distincta, atque inter sensitivas annumeranda est.

Prob. 1.^a Natura facultatis cognoscendi ex ipsius actione et objecto maxime et tuto dignoscitur; sed actus et objecta imaginationis, ad sensibilem ordinem ipsam spectare, ostendunt, minime vero ad intellectualem; ergo... Prob. min. Intellectus et sensus apud omnes in eo differre noscuntur, quod intellectus objecta pure spiritualia et rationes universales percipere potest, sensus vero non nisi materialia et singularia; sed revera imago circa materialia et corporea, eaque prout singularia sunt, versatur: quod quidem adeo certum est, ut, etiam quando spiritualia objecta imaginari conamur, ut Deum, angelos, etc., ea imaginari non possumus, nisi ad instar rerum corporearum, id est, sub quadam determinata figura, colore, quantitate, etc.; idque, quamvis simul per intellectum conscii simus, res hujusmodi pure spirituales esse. Similiter, qui internam experientiam consulat, fateri cogetur, dum nos ipsa materialia objecta imaginamur, non in universali, sed sub singularibus accidentibus et conditionibus ea

semper a nobis imaginari: nec enim unquam lapidem in communi, vel hominem, vel equum, sed *hunc* lapidem, *istum* hominem, vel equum, id est, prout sub hac extensione, figura, colore, etc., nobis se objicit, imaginamur. Ergo imaginatio facultatum sensibilium ordinem et naturam non transcendit.

2.º Ex manifestissimis et cuique notis indiciis patet, belluas, non secus ac hominem, imaginandi vi pollere; sed belluæ certo intellectum non habent; ergo alia est facultas imaginandi, et alia intelligendi.

His adde, 3.º quod facultates ordinis intellectualis, scilicet, intellectus et voluntas, in somno vel nihil omnino operantur, vel fere penitus præpediuntur: at vero quotidiana experientia nos edocet, imaginationem in statu somni sæpe numero actus proprios exercere, quinimmo quandoque vehementiori et vividiori ratione quam in statu vigiliæ. Quidquid ergo sit imaginatio, certe cum intellectualibus facultatibus confundi nequit, quæ in somno aliter ac imaginatio se habent.

Corollaria:

1.^m *Ergo imaginatio seu phantasia corporeum aliquod organum sibi vindicat, quo operationes exercet.* Nam, si facultas sensitiva a pure intellectuali discriminatur, inter alia, ex eo, quod posterior non indiget organo corporali; ergo, si imaginatio, ut probatum est, ad vim sentiendi spectat, organum determinatum habere oportet. Id ipsum ostendi potest veluti *a posteriori*, seu ex manifesta experientia, qua videmus, phantasmata seu repræsentationes imaginationis vel non exoriri, vel perturbari ex affectionibus et modificationibus cerebri, in quo ejus organum reperitur. Nec enim phænomena et perturbationes febricitantium, profunde dormientium, amentium, etc., aliter capi et explicari queunt, nisi ex læsione et perturbatione organi imaginationis.

2.^m *Ergo turpiter hallucinantur, qui facultatem imaginandi cum intellectu confundunt.* Horum namque sententia, præterquam quod experientiæ et rationi adversatur, viam sternit ma-

terialismo et sensualismo. Si enim imaginatio vere ab intellectu realiter non differt, cum illa in brutis reperiatur, tollitur distinctio radicalis et essentialis inter hominem et belluam; quo certe semel constituto, corrumpit unum ex præcipuis philosophiæ christianæ pronuntiatis, nec quidquam solidi superest, quod catholicus philosophus adversus Condillac et Locke systema opponere queat ¹.

3.^m *Ergo rejicienda prorsus illorum sententia, qui, imaginationem in anima a corpore separata remanere, opinantur.* Siquidem, si apud omnes constat, quod visus, auditus et cæteri externi sensus in anima a corpore sejuncta non permanent propter defectum organorum, quibus exercentur et alligantur; idem de imaginatione affirmare oportet, si hæc, utpote sensitiva facultas, organo corporeo alligatur quoad operandum. Quæ ratio potissimum urget erga eos, qui fatentur, tum imaginationem sensitivam facultatem esse, tum a cerebro tamquam organo quoad operandum pendere ².

¹ Explodendi igitur non tantum veteres Stoici, et Plotinus, qui naturam quamdam *imaginalem* finxit sentientem simul et intelligentem, sed Mallebranche, qui docuit, sensum, imaginationem et generatim omnes vires cognoscentes animæ nihil esse aliud quam modos et manifestationes intellectus; quinimmo etiam Leibnitz et Wolff, qui, tum sensationes, tum intellectiones ex unica schematis ac monadis evolutione oriri, putarunt.

² Quapropter non satis sibi ipsi consentaneæ loqui videtur P. Cuevas, dum, posteaquam præfata duo pronuntiata admisit et probavit, subdit: «Nobis quidem verisimile fit, animam a corpore sejunctam vim imaginandi retinere». Nobis, si non tam jucunda et consentaneo recentium philosophorum placitis, at certe probabilior videtur D. Thomæ et maximi nominis Scholasticorum sententia, dum docent, imaginationem, sicut cæteras sensibilis ordinis potentias, in anima a corpore separata remanere, non quidem formaliter seu in actu explicito et quoad exercitium, sed tantum radicaliter, sensu jam antea exposito. Quod si imaginationem anima separata retinere potest, non video, qua ratione sensus externi eidem sint denegandi; præcipue, cum ratio a

THESIS 2.^a

Objectum imaginationis non sunt ipsæ sensationes externæ, sed imagines seu phantasmata rerum sensibilium per ipsas perceptarum.

Prob. Nullus sui compos dubitare potest, quin aliud sit dolorem, ex. gr., experiri, ædificium videre, musicum concentum audire, et aliud longe diversum auditum concentum iterum sibi animo repræsentare, sicut etiam ædificium visum et dolorem expertum imaginari; atqui prius ad sensationes spectat, alterum vero ad imaginationem; ergo, non ipsæ externæ sensationes, sed objecta ipsarum, quatenus speciebus ea repræsentantibus continentur, constituunt objectum imaginationis.

Nec inde tamen colligendum, externas sensationes nullo modo intra objectum imaginationis contineri; continentur quidem, sed non tamquam objectum proprium et primum, sed quatenus nexum quempiam habent cum imaginibus seu speciebus rerum sensibilium, circa quas imaginatio præsertim et veluti directe versatur. Ex experientia siquidem habemus, quod non solum objecta externa, ex. gr., ædificium, sed ipsam quoque sensationem seu affectionem *vivendi*, per imaginationem nobis ipsis animo præsentamus. Quod etiam naturæ ipsius imaginationis congruit, quæ, utpote nobilior inter sensitivas facultates, ad sensibilia omnia ferri potest, inter quæ sensatio ipsa merito annumeratur.

Atque ex his jam vides, qua ratione et quo sensu dicat thesis, objectum imaginationis esse phantasmata seu imagines rerum per sensus perceptarum; nimirum, hujusmodi species sensibiles seu imagines sunt id, in quod primo fertur imaginandi vis. Ex quo et ratio sufficiens reddi potest, quare ima-

P. Cuevas adducta æque ipsos complectatur ac imaginationem, nimirum, quod Deus supplere potest excitationem organi, quia, «quidquid agunt causæ secundæ, agere valet sua actione».

ginatio realem objectorum existentiam præsupponat, at vero ipsa ex se ab ea veluti præscindit, internas tantum imagines et rerum phantasmata versans, ut videre est in somniantibus aut febrili et delirio æstuantibus.

Id quoque maxime præ oculis habendum, D. Thomam cum Scholasticis aliis nomine *phantasmatis*, quo passim et frequenter utuntur, non intelligere actionem ipsam imaginationis, sed imaginem repræsentantem objectum, sive imago ista sit species sensibilis, quam ex sensu communi excipit imaginatio, sive potius sit imago seu species ac repræsentatio rei, quam imaginatio ex vi sibi insita efformat et perficit, quæque proprie, nostra sententia, *phantasma* nuncupari debet. Neque enim inficiari licet, imaginationem, utpote facultatem inter sensitivas maxime præstantem, pollere vi tum perficiendi imagines seu species rerum per sensus receptas, tum efformandi et veluti cudendi novas objectorum species seu repræsentationes; ut videre licet, non solum quando, diversa elementa sensibilia jungendo vel disjungendo, chimæras confingit, sed etiam et maxime quando rerum pure spiritualium, ut Dei, Angeli, etc., phantasmata seu repræsentationes sensibiles confingit et sibi objicit.

Corollaria:

Ex his, quæ de imaginatione hucusque disputavimus,

Inferitur 1.º differentiam existere inter sensationes et imaginationis actiones, quod illæ semper objectivæ dici queunt, istæ vero non semper: quatenus, scilicet, sensuum externorum actio ab objectum aliquod refertur, ex cujus impressione in organum exurgit et determinatur sensatio; at vero imaginatio, ex eo ipso, quod imagines seu internas representationes pro objecto proprio et directo sibi vindicat, non semper ad externum et vere existens objectum refertur, prout contingit, dum res absentes ut præsentis percipit, et magis adhuc, dum nova phantasmata ex pluribus vel ex plurium partibus cudit et confingit. Ad rem D. Thomas, «Sensus, inquit¹, semper

¹ QQ. Disp. de Verit., q. 1.^a, art. 11.

apprehendit rem, ut est, nisi sit impedimentum in organo vel in medio; sed imaginatio apprehendit ut plurimum rem, ut non est, quia apprehendit eam ut præsentem, cum sit absens».

Infertur 2.º ex eisdem principiis rationem reddi posse, quare imaginationis actus et exercitium magis sint in nostra potestate et voluntate quam externæ sensationes: nimirum, quia istarum materia et objectum sunt res extra nos positæ, quarum sensatio ex certis et necessariis legibus quoad præsentiam, magnitudinem, dispositionem mediæ organi pendet, cum e contra immediatum objectum imaginationis his legibus ex parte tantum subjiciatur, utpote intra nos ipsos contentum.

Infertur 3.º perperam docuisse Reid, objectum imaginationis esse tantum sensibilia, quæ per visum percipi queunt, minime vero, quæ per sensus reliquos. Id etenim, præterquam quod experientiæ adversatur, qua sentimus, nos, præter visibilia, odorem etiam et rem odoriferam, musicum concentum, calorem, duritiem aliasque sensibiles qualitates imaginando percipere, cum ratione quoque pugnat, quæ nos edocet, imaginationem ad sensibiles res maxime referri per quantitatem seu ratione extensionis; unde videmus, quod semper tendit et veluti conatur ab objecta repræsentanda prout extensa et figurata, quantumvis pure spiritualia et immaterialia. Atque hoc sensu tamquam maxime verum accipere oportet verbum Alberti Magni, dum ait: «Imaginatium dicitur figuratum propter similitudinem figuræ, non propter figuræ realem veritatem».

§ IV

Leges pro exercitio imaginationis.

1.^a *Imaginatio nihil unquam percipere potest, quod per sensum aliquem prius perceptum non fuerit.* Videmus enim, et experientia quotidiana constat, nos ea tantum imaginatio-

ne volvere, quæ per sensus prius percepta habemus; quinimo imaginari nulla ratione possumus, quæ ad sensum, quo caremus, spectant, ut cæcus a nativitate colores aut lucem. Quod si objecta pure spiritualia, ut Deum, imaginari videmur, revera, non Deum, sed figuram humanam vel quidpiam aliud sensu perceptum imaginamur.

2.^a *Nefas est de rebus extra nos positis vel de ipsarum natura judicare ex imaginationis repræsentatione et phantasmatis.* Quandoquidem imaginationis munus non est rerum naturam dignoscere et judicare, sed easdem sub sensibilibus formis et involucris objicere et repræsentare menti, ad quam unice spectat objecta illa ad examen revocare, ut de ipsis judicet. Qui enim imaginationis repræsentationes sumat tamquam iudicii normam, facile in errores incurret; præsertim, si de rebus pure spiritualibus vel de essentiis et rationibus intellectualibus agatur. Hæc regula maximi est momenti ex eo, quod in statu unionis animæ ad corpus et ex hujus unionis lege imaginatio et intellectus simul operantur; experientia enim teste, scimus, actionem imaginationis comitari actum intellectus, etiam dum objecta omnino spiritualia cogitat et contemplatur; quam ob causam et quo sensu affirmat D. Thomas, in statu hujus vitæ hominem nihil posse *actu intelligere, nisi convertendo se ad phantasmata.*

3.^a *Facilitas et fidelitas imaginationis ex recto usu sensuum et ex attentione pendent.* Sensuum conveniens exercitium et veluti educatio efficit, ut ea objecta, quæ per eos percipit homo, fidelius in imaginatione sibi repræsentet. Similiter facilius homo per imaginationem sibi objicit id, quod vehementiori cum attentione sensus expertus est. Ex hac lege ratio fortasse reddi potest, quare imaginationis phantasmata vividiora sunt et vehementiora persæpe, dum somno indulgemus, quam dum vigilamus; quia, nimirum, impedito usu facultatum intellectualium ac simul quiescentibus aliis sensibus, acies animi vel attentio super phantasmata imaginationis defigitur ac veluti concentratur. Egregie igitur nec minus philosophice adnotavit et dixit D. Thomas, quod